

AUREL URSU*

ORGANIZAREA SISTEMULUI PENITENCIAR ÎN PERIOADA DOMNIEI LUI AL. I. CUZA

Este binecunoscut faptul că „domnul Unirii” a patronat, într-un interval de timp extrem de scurt, prin raportare la scara istoriei, realizarea unui lung șir de reforme, care au afectat aproape toate domeniile vieții publice și au contribuit substanțial la procesul de modernizare a societății românești. „Domnia lui Cuza e, istoricește, cea mai însemnată de la fanarioți încoace” – avea să scrie celebrul analist de la „Curierul de Iași”, Mihai Eminescu, la 18 martie 1877, admițând că, în cuprinsul ei, s-au regăsit „ca o învăliure a noului” și elemente ale subiectivismului și ale dureroasei contradicții dintre *formă* și *fond*, dintre *ireal* și *real*. Relația vie cu poporul, cu „țărănul – adevărata națiune românească”, cum îl consideră poetul-gazetar, a fost modul sub care universalul a luat forma individualului, făcând din Cuza acea personalitate istorică exemplară. Pe această premisă și de la această altitudine sunt judecate actele sale și, prin comparare, actele politicianilor de după el, adică cele contemporane analistului, epoca lui Cuza fiind calificată „o piatră de hotară”. În ea s-a făcut auzit și înțeles „geniul poporului” de către domn, atât ca determinantă a unității românilor, cât și a libertății de sine a acestora în plan social¹.

Reprezentând o perioadă istorică privilegiată și din punctul de vedere al sondajelor, analizelor și realizărilor istoriografice, epoca formării și consolidării statului național român modern, Alexandru Ioan Cuza personifică și se identifică cu aspirațiile cele mai nobile ale generației sale, o generație excepțională, căreia, un alt simbol al ei, Vasile Alecsandri, îi definea traiectul comportamental în termeni superlativi și nu fără argumente temeinice². Spre deosebire de înaintași, ca și de urmași, interesați deopotrivă în conservarea și prelungirea șederii la cârma țării, domnul Unirii sau alesul națiunii din 5 și 24 ianuarie 1859, în pofida „slăbiciunilor inerente sărmaneii noastre naturi umane”, cum se exprima unul dintre cei mai autorizați biografi ai săi³, a dovedit, deopotrivă, contemporanilor și posterității, o sinceră și aproape totală detașare de exercițiul puterii

---

* Doctorand, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” al Academiei Române – Filiala Iași.

¹ M. Eminescu, *Fragmentarium*, ediție de Magdalena D. Vatamaniuc, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 557; D. Vatamaniuc, *Istoria națională în însemnările din manuscrise și în proza politică*, în vol. *Eminescu: sens, timp și devenire istorică*, coord. Gh. Buzatu, Ștefan Lemny și I. Saizu, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1988, p. 643 (apud Dumitru Vitcu, *De la Cuza Vodă la Carol I. Meditații politice eminesciene*, în *AIIX*, tom XXXVII, 2000, p. 5–6; idem, *Unicitatea lui Alexandru Ioan Cuza*, în vol. *Posteritatea lui Alexandru Ioan Cuza*, coord. Oltea Rășcanu-Gramaticu, Bârlad, Editura Sfera, 2008, p. 74–75).

² Dumitru Vitcu, *Diplomații Unirii*, București, Editura Academiei Române, 1979, p. 9.

³ Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, Editura Științifică, 1966, p. 448.

cu orice preț, fiind mai curând preocupat a materializa obiectivele politice cardinale ale națiunii, ajunsă într-un moment crucial al existenței ei istorice.

Fără a beneficia de concursul favorabil al împrejurărilor politice interne⁴ și internaționale⁵ pe durata scurtului său mandat, Cuza a inițiat ori numai a patronat și supervizat o întreagă suită de reforme fundamentale, contribuind decisiv la alinierea nou-născutului organism statal – Principatele Unite – la rigorile și rânduielele europene. La temelia lor au fost așezate, succesiv, secularizarea averilor mănăstirești⁶, prin care statul a recuperat, mai ales din mâini străine, aproximativ un sfert din teritoriul național și, desigur, celebra lege rurală din august 1864, prin care țărănimea clăcașă, împovărată până atunci cu numeroase obligații față de stăpâni și arendași, a fost eliberată de sarcinile feudale și împroprietărită⁷. Sub același istoric mandat, a fost unificată și uniformizată legislația celor două Principate⁸, până atunci diferențiată semnificativ, în pofida prevederilor asemănătoare cuprinse în prima legiuire cu caracter constituțional (Regulamentul Organic); au suferit profunde transformări domeniile vieții economice și sociale⁹; au fost modernizate justiția și administrația la nivel european¹⁰; s-a dezvoltat armata¹¹; a fost introdus Codul civil de inspirație franceză¹²; a fost adoptată cea dintâi lege a instrucțiunii publice¹³ și s-au înființat Universitățile din Iași¹⁴ și București. Biserica a fost supusă și ea procesului accelerat de reformă, cu toată rezistența întâmpinată din partea clerului și, îndeosebi, a înalților ierarhi¹⁵. Aproape că nu a rămas vreun sector sau domeniu al vieții economico-sociale, publice ori instituționale în afara preocupărilor și a înfăptuirilor cu caracter modernizator.

Situat într-o zonă marginală, din perspectiva locului și a importanței deținute în ansamblul organismului social, sistemul penitenciar din Principatele Unite nu a rămas, totuși, în afara atenției factorilor de putere, nici a noilor legiuitori în domeniul mai larg al justiției, beneficiind de cuvenitele revizuii structurale și măsuri reformatoare. Tema, însă, urmând profilul lipsit de prim-plan și mai ascuns al instituției cercetate,

⁴ Dan Berindei, *Locul lui Alexandru Ioan Cuza în istoria națională*, în vol. *Posteritatea lui Alexandru Ioan Cuza*, coord. Oltea Rășcanu-Gramaticu, Bârlad, Editura Sfera, 2008, p. 7–12.

⁵ Vezi, între altele, Leonid Boicu, *Cuza Vodă față de lupta popoarelor pentru emancipare națională*, în vol. *Cuza Vodă. In memoriam*, coord. L. Boicu, Gh. Platon, Al. Zub, Iași, Editura Junimea, 1973, p. 235–260; Dan Berindei, *Constituirea statului național român în context european*, în vol. cit., p. 113–146.

⁶ C. C. Giurescu, *Suprafața moșiilor mănăstirești secularizată la 1863*, în *SRdI*, XII, nr. 2/1959, p. 52–71; Sorin D. Ivănescu, *Secularizarea averilor mănăstirești în timpul lui Alexandru Ioan Cuza*, în vol. *Unirea Principatelor. Momente, fapte, protagoniști*, coord. D. Ivănescu, Iași, Editura Junimea, 2005, p. 21–34.

⁷ Nichita Adăniloae, Dan Berindei, *Reforma agrară din 1864*, București, Editura Academiei Române, 1967.

⁸ Constantin C. Angelescu, *Unificarea legislației Principatelor Unite Române sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza*, în vol. *Cuza Vodă. In memoriam*, p. 363–408.

⁹ Leonid Boicu, *Înnoirea structurii social-economice a României în antia domniei lui Cuza Vodă*, în *AIIAI*, tom X, 1973, p. 97–112.

¹⁰ Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, p. 326; Grigore Chiriță, *Organizarea modernă a instituțiilor statului român (1856–1866)*, București, Editura Academiei Române, 1999, p. 144.

¹¹ *** *Istoria militară a poporului român*, coord. Vasile Milea, vol. IV, București, Editura Militară, 1987, p. 499 și urm.

¹² Constantin C. Angelescu, *op. cit.*, p. 402.

¹³ V. Cristian, *Al. I. Cuza față de problemele învățământului și culturii naționale*, în vol. *Cuza Vodă. In memoriam*, p. 445–465; Nichita Adăniloae, *Cuza Vodă și învățământul*, în vol. *Posteritatea lui Alexandru Ioan Cuza*, p. 140–154.

¹⁴ D. Berlescu, *Al. I. Cuza – cititor al Universității din Iași*, în vol. *Cuza Vodă. In memoriam*, p. 466–477.

¹⁵ Laurențiu Stamatini, *Stat și biserică în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, Iași, Editura Junimea, 2011; Sever-Mircea Catalan, *Politica bisericească a domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1859–1866) (I)*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, București, vol. XV, 2002.

nu a fost și nu este prea abordată de istoricii de profesie. Cele câteva studii analitice și prea puținele sinteze ce i-au fost consacrate sunt semnate de autori cum ar fi Grigore I. Dianu¹⁶, Ștefan Arsenescu¹⁷, Emanoil Gr. Constantinescu¹⁸, Eugenia Economu¹⁹, Ovid Stănciulescu²⁰, Ștefan Stătescu²¹ și, mai aproape de vremea noastră, de I. Chiș²². Aceste contribuții aparțin juriștilor, sociologilor ori politologilor, dovedindu-se pe cât de necesare, pe atât de utile cercetătorului de astăzi, mai ales pe latura legislativă sau penală a anchetei științifice.

Ceea ce se cuvine subliniat, totodată, este faptul istoricește dovedit că preocupări ameliorative în domeniul penitenței sau al penitenciarelor au existat și în perioada anterioară domniei lui Alexandru Ioan Cuza; adică sub regimul politic patronat de cei din urmă domnitori pământeni ai Principatelor, Grigore Al. Ghica, în Moldova și, respectiv, Barbu D. Știrbei, în Țara Românească, impuși sub regimul Convenției de la Balta Liman (1849). Înaintea lor, din câte se știe, regimul de detenție la ocne, urmând unor practici cutumiare, fusese stabilit, odată cu intrarea în vigoare a Regulamentului Organic²³, pe baza proiectului de „Regulament pentru ținerea tâlharilor la groapa ocniilor”. Acest proiect a fost elaborat, potrivit informațiilor existente, în anul 1834, de către căminarul Iacovache Veisa²⁴. Principiile enunțate atunci de căminarul moldovean, însușite și oficializate nu doar de Cărmuirea Moldovei, ci și de cea a Țării Românești²⁵, schițau doar cadrul legic în limitele căruia Cămării (sau Administrației) Ocnelor îi reveneau însemnate atribuții, între care se detașa responsabilitatea acesteia de a asigura hrana și îmbrăcămintea fiecărui osândit pe întreaga durată a detenției. Or, până în anul 1844, nici obligațiile contractuale ale arendașului (numit *otcupcic*) ocnelor și nici o altă dispoziție dată de Cărmuire nu precizau câtă hrană și ce îmbrăcămintă trebuiau asigurate deținuților, lăsându-se totul la libera voință și decizie a Cămării²⁶.

Situația ar fi dăinuit încă multă vreme, se afirmă într-un studiu consacrat temei, dacă nemulțumirile ocnașilor (deținuților) n-ar fi atras îngrijorarea Hătmăniei – însărcinată cu asigurarea pazei lor – și n-ar fi generat o primă anchetă dictată de aceasta. Informat asupra regimului de detenție la ocne și socotindu-l prea aspru, marele hatman al Moldovei, Nicolae Mavrocordat, a cerut Cămării să amelioreze calitativ și cantitativ

¹⁶ Gr. I. Dianu, *Istoria închisorilor din România. Studiu comparativ. Legi și obiceiuri*, București, Tipografia Curții Regale, 1900.

¹⁷ Ștefan Arsenescu, *Sistemul penitenciar și studiu asupra închisorilor din România*, București, Tipografia „Aurora”, 1905; idem, *Munca în închisori (munca penală)*, București, 1922; idem, *Femeia criminală – Închisoarea de femei Plătărești*, în „Revista penitenciară și de drept penal”, București, an IV, nr. 8, 1915.

¹⁸ Emanoil Gr. Constantinescu, *Evoluția regimului penitenciar în România cu referințe la trecutul penitenciarelor din Europa și America*, București, Tiparul Românesc, 1933.

¹⁹ Eugenia Economu, *Istoricul penitenciarelor de femei din România și diverse contribuțiuni de știință penitenciară bazate pe experiență practică*, București, Tipografia și legătoria Penitenciarului Văcărești, 1930.

²⁰ Ovid Stănciulescu, *Cercetări asupra regimului penitenciar român din veacul al XIX-lea, cu un studiu necunoscut al lui Constantin Moroiu*, Cluj, Tipografia Fondul Cărților Funduare, 1933.

²¹ Ștefan Stătescu, *Câteva cuvinte asupra regimului nostru penitenciar*, București, Tipografia „Gutenberg”, 1895.

²² I. Chiș, *Istoria penitenciarelor – ieri și azi*, București, Editura A.N.I., 2003; idem, *Reforma penitenciară din România*, Timișoara, Editura Ando-Tours, 1997.

²³ Vezi *Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 446.

²⁴ Dumitru Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza”, 1987, p. 133.

²⁵ Vezi *Analele Parlamentare ale României*, București, vol. IV, partea a II-a, 1895, p. 663–665.

²⁶ Dumitru Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, p. 134.

hrana zilnică a condamnaților, fără a fi însă luat în seamă: în răspunsul formulat, „Cămara nu numai că nu va îmbunătăți hrana, dar încă va tăia și porția ce o au, dându-le pe atâta numai cât să nu moară îndată”. Confruntat cu asemenea răspuns, hatmanul a cerut Sfatului Administrativ, în toamna lui 1844, să oficializeze „cât să cuprindă porția unui deținut pe zi, în ce felii de producturi, cum și pentru îmbrăcăminte câtă să se dea fiecăruia”²⁷. Consultând Departamentul de Interne asupra normelor de „îndestulare a arestaților de la criminal”, Sfatul le-a apreciat aplicabile și la ocna și, drept urmare, le-a comunicat, prin Hătmanie, Cămării.

Aceasta n-a încetat să reducă în mod constant, calitativ și cantitativ, cele cuvenite osândeților, fiind preocupată exclusiv de profitabilitatea propriei întreprinderi, asigurată în cea mai mare parte prin munca silnică a condamnaților. Încât, deși cărmuirea a fost sesizată în repetate rânduri despre abuzurile administrației împotriva ocnașilor, departe de ceea ce ar fi putut fi invocat drept caracter instructiv-educativ al pedepsei, situația a rămas multă vreme neschimbată. De exemplu, în anul revoluției pașoptiste, un reprezentant special al guvernului de la Iași, serdarul Vasile Niculescu, a fost trimis să verifice personal condițiile de detenție ale osândeților la muncă silnică, pe care el le găsea astfel:

[...] foarte tristă și de jale poziție. Cămășile lor – raporta inspectorul – sunt rupte și legate noduri-noduri, putrezind și rupându-se în pripă. Opincile li se dă foarte rele, câte o pereche la două luni și, purtându-le prin saramură, peste puțină vreme se rup, încât mulți lucrează desculți. Un suman se dă o dată, până se rupe de tot, slujindu-se cu el 4–5 ani. Înăuntru este frig și umezeală. Mulți mor cu zile, pentru că tot leacul lor este numai un alifiu ce se dă la cei răniți și aceasta cu îndestulă greutate. [...] Afară din groapa ocnelor nu se scot decât o dată pe an, într-o zi de vară, și atunci numai 15–25 de inși, iar preotul merge la ei o dată pe an. Oamenii Cămării le rășluiesc drobiile de sare tăieți, nedându-le cele două parale pe drob, ci le dă ca pentru unul, în măsură de 75 oca²⁸.

Ideea înființării unei temnițe la ocne, în care să stea doar acei condamnați care sufereau de boli, idee mai veche de altfel, a fost readusă în discuție de protomedicul Gheorghe Cuciureanu. Încă din 1847, el afirma că, pentru atingerea adevăratului țel al pedepsei, cel educativ, trebuiau construite acolo „o casă solidă”, unde cei afectați să stea pe timpul zilei și, pe lângă aceasta, „un mic spital”. Tot Cuciureanu considera necesar ca îmbrăcăminte să li se schimbe mai des, hrana să li se îmbunătățească, să li se economisească banii câștigați prin muncă, astfel ca, la izbăvirea pedepsei, să dispună fiecare de „un mic capital”; și, în fine, să li se facă săptămânal educația duhovnicească printr-un preot chemat special la ocne pentru asemenea slujbă²⁹. Propunerile avansate de protomedic au rămas însă fără ecou, după cum nici regimul de muncă și viață al ocnașilor n-a cunoscut vreo ameliorare: hrana osândeților a continuat să se dea cu mult sub nivelul necesităților minime oficial recunoscute, nu primeau căciuli, sumane li dădeau prea puține, iar așternuturile de paie nu le erau schimbate lunar, ci doar anual.

Potrivit raportului unei anchete la ocne dictate, în toamna anului 1853, de Sfatul Administrativ Extraordinar al Moldovei, aflat sub președinția generalului-maior Urusov³⁰, anchetă condusă de cneazul Dimitrie Cantacuzino:

²⁷ *Ibidem*. Utilizând alte surse, probabil dintr-o etapă istorică ulterioară, fără a le indica locația sau proveniența, Gr. I. Dianu oferea alte informații, apropiate în esență (vezi Gr. I. Dianu, *op. cit.*, p. 67).

²⁸ Dumitru Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, p. 135.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ În vara anului 1853, trupele Rusiei au trecut Prutul și au ocupat Principatele, obligând astfel Poarta să-i declare război în toamna aceluiași an (războiul Crimeii). Domnitorul Moldovei, Gr. Al. Ghica, precum și

[...] osândiții semănau mai mult cu niște sălbăticiuni decât cu ființe omenești, nu numai în privința înfățișării lor, dar și ca viețuire, mai ales cei bolnavi, care, neputând umbla în picioare din pricina reumatismului ce au căpătat de la umezeală, răceală și vântul ce trage neconținut (pentru că ocna aceasta corespundează cu alte trei părăsiri), sufăr cea mai grozavă tortură, șezând la întuneric ziua și noaptea. Pentru mâncare, cât și pentru apă, cei bolnavi trebuie să se roage de ceilalți. Șezând în umezeală, cad bucăți [probabil, de cămăși – n.ns.] de pe trup și rămân numai cu sucmane rupte pe pielea goală și fără căciuli, într-un loc unde temperatura am găsit-o 3 grade peste zero.

Din această pricină, din cei 54 de osândiți aflați atunci în ocna, doar 18 au fost găsiți sănătoși, restul fiind bolnavi. În privința hranei, anchetatorii au constatat insuficiența și proasta ei calitate, apreciere extinzându-se și asupra îmbrăcămintei și a celorlalte articole de inventar, personale³¹.

Oarecum impresionat de „ticăloasa stare fizică și morală” în care se aflau condamnații, Cantacuzino identifică rădăcinile răului în dezinteresul Ocârmuirii față de aspectele sociale implicate în procesul exploatarea sării, pe de o parte, în imprimarea caracterului educativ al pedepselor, pe de altă parte. În legătură cu acest ultim aspect, anchetatorul concluziona în raportul său:

[...] gios iscălitu găsește toată sistema pedepsei în groapa ocnilor, precum s-au urmat, pără acum, greșită, pentru că fără osebite se pedepsesc la un loc oamenii pentru vinovății mai mici și pentru crimele cele mai mari, ieșind mulți mai demoralizați decât au intrat în groapă, prin urmare, mai primejdioși pentru soțietate³².

Pentru ameliorarea situației, a formulat atunci un ansamblu de măsuri – în parte, preconizate și de protomedicul Gh. Cuciureanu – menite să pună pe alte baze regimul de detenție în ocne și să-l orienteze către adevăratul scop al pedepselor aplicate. În pofida bunelor sale intenții, transpunerea în practică a măsurilor propuse a fost întârziată de împrejurările politice neprielnice de atunci, ocupația străină (rusă și, apoi, austriacă) a Principatelor, revenind în actualitate abia spre sfârșitul anului 1855. Atunci, „reaua îngrijire a antreprenorului față de osândiții din gropile ocnelor” a determinat autoritățile centrale să hotărască renunțarea definitivă la una din gropile în care erau ținute ocnașii și mutarea acestora în „castelul” din Tg. Ocna. Acesta fusese special construit în acest scop și beneficia de asistența unui specialist francez în domeniu, Ferdinand Dodun de Perrières, adus în țară de domnitorul Grigore Al. Ghica, specialist care își va oferi ulterior bunele servicii de specialitate atât lui Al. I. Cuza, cât și lui Carol I. Concomitent, Cămara ocnelor a fost constrânsă de autorități să îndeplinească întocmai măsurile preconizate anterior de cneazul Dimitrie Cantacuzino, iar cămărașul de până atunci, I. Scurti, a fost destituit³³.

Cu elaborarea unui nou regulament pentru noua temniță de la ocne a fost însărcinat vornicul Anastasie Panu, care a trebuit să țină seama de principiile formulate de domnul țării încă din iulie 1851, pentru „castelul de la Tg. Ocna”, regulament adoptat

---

omologul său din Țara Românească, s-au retras la Viena, iar administrația politică provizorie a ambelor Principate a fost preluată de baronul Budberg, în calitate-i de președinte al celor două Divanuri. La Iași, Președinte al noii autorități a fost numit generalul Urusov (vezi Leonid Boicu, *Austria și Principatele Române în vremea războiului Crimeii (1853–1856)*, București, Editura Academiei Române, 1972, p. 85 și urm.

³¹ Dumitru Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, p. 136.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, p. 137.

„cu unanimitatea glasurilor”³⁴ și întărit de Gr. Al. Ghica, la 26 iulie 1855. În esență, osândiții erau împărțiți în trei categorii, în funcție de natura și gravitatea faptei comise, precum și de durata pedepsei, la muncă silnică pe viață, muncă silnică pe timp „mărginit” și pe „un timp mai scurt”. Pentru ca sănătatea deținuților să nu fie primejduită prin munca neîntreruptă în ocnă, împărțiți în „cete” (grupuri), urmau să lucreze, prin rotație, o săptămână în saline și două săptămâni în „castel”, încât prestarea muncii rămânea obligatorie, putând fi efectuată însă nu numai în groapa ocnelor, ci și în atelierile închisorii³⁵. Totodată, domnitorul, adresându-se „Cuvioșiei Sale Protosinghelul Varlaam”, în decembrie 1855, îl însărcina „a priveghe și îndeplinirea îndatoririlor privitoare la preoți, carii se vor orândui la fiecare închisoare din Principat”, urmând „a alege și a numi asemenea preoți [...] pe cât mai potriviți cu misia lor”³⁶. Protosinghelul avea dreptul de a inspecta toate „aresturile” din Moldova, în anumite momente ale anului, urmărindu-se, desigur, îndreptarea morală a deținuților, prin mijlocirea bisericii și a credinței, considerate cele mai eficiente căi și instrumente de reeducare.

În aceeași vreme, Ferdinand Dodun de Perrières a elaborat al său *Așezământ pentru administrația închisorii din Iași*, finalizat la 24 noiembrie 1855, în cuprinsul căruia erau reglementate aspectele privitoare la personalul închisorii și atribuțiile acestuia, cheltuielile generale incluse în bugetul închisorii, îmbrăcămintea și hrana arestaților, câteva dispoziții generale desprinse din regulamentul de ordine interioară, precum și regimul femeilor osândite, oferind astfel substanța celor cinci capitole ale așezământului³⁷. Se încheie astfel seria preocupărilor ameliorative – legislative și administrative – legate de soarta unei instituții, pe cât de secundară, din perspectiva locului și a rolului ei în ansamblul societății românești, pe atât de necesară, chiar indispensabilă din perspectiva bunei conviețuirii, a combaterii infraționalității și a criminalității.

Imediat după înfăptuirea Unirii și din punct de vedere administrativ, urmată de recunoașterea acesteia de către puterile garante, domnitorul Al. I. Cuza, consiliat de colaboratorii săi apropiați, și-a îndreptat atenția către acele sectoare ale vieții publice care puteau asigura, fără a genera complicații, reducerea decalajelor față de normele și standardele consacrate la nivelul societăților occidentale. Astfel, după o firească și necesară documentare în domeniu, la 7 august 1862, Consiliul de Miniștri al Principatelor Unite, condus de Nicolae Kretzulescu, care deținea și portofoliul Internelor, a decis să adopte o măsură radicală: reformarea și uniformizarea sistemului penitenciar, prin desființarea – cu începere de la 1 octombrie același an – a vechii administrații a temnițelor și intrarea în vigoare, de la aceeași dată, a *Regulamentului pentru organizarea serviciului stabilimentelor penitenciare și cele de binefacere din România*, act sancționat de domnitorul Cuza prin decretul nr. 630 din 11 august același an³⁸. Documentul, elaborat și direcționat pe linia celorlalte acte reformatoare, emise și aplicate imediat în cele două Principate, urmarea „nivelarea” și consolidarea, pe cale legislativă, a unității politico-administrative a noului organism național, facilitată în această zonă prin prevederile cvasi-comune ale Regulamentelor Organice. În fapt, așa cum s-a observat deja³⁹, este

³⁴ *Dispoziții privitoare la închisorile publice în Moldova*, Iași, 1856, p. 10.

³⁵ *Ibidem*, p. 16.

³⁶ *Ibidem*, p. 43.

³⁷ *Ibidem*, p. 46–72.

³⁸ Vezi I. M. Bujoreanu, *Collecțiune de legiurile României vechi și noi, câte s-au promulgat până la finele anului 1870. Legi, procedure, regulamente, decrete, instrucțiuni, formulare, convențiuni, concesiuni, statute, circulare instructive, tablouri*, București, 1873, p. 821–849.

³⁹ Ovid Stănculescu, *op. cit.*, p. 64.

vorba de extinderea în Țara Românească a sistemului penitenciar din Moldova, nu pentru că acesta din urmă ar fi fost mai performant sau mai eficient, ci pentru simplul motiv că autorul noului *Regulament* era unul și același personaj care elaborase mai vechiul *Așezământ* pentru închisoarea centrală din Iași (1855), în vremea lui Gr. Al. Ghica, inspectorul francez Fernand Dodun de Perrières. Noul regulament, structurat într-un număr de opt capitole, din care primele șase cuprindeau nu mai puțin de 307 articole, iar următoarele două, alte 117 articole – în fapt, primul comun – se ocupa atât de organizarea și funcționarea serviciului stabilimentelor penitenciare, cât și de înființarea stabilimentelor de binefacere⁴⁰.

În conformitate cu primele articole ale celui dintâi capitol, privind *Așezarea și menirea stabilimentelor de pedeapsă*, inspirate, la rândul-le, din legislația penală în vigoare, închisorile din Principatele Unite erau clasate în câteva categorii distincte, după gradul de vinovăție și de pericolozitate al infractorului, și anume: *preventive*, pentru învinuții arestați și aflați în faza cercetărilor și alcătuirii probatoriului, până la pronunțarea sentinței definitive a unei instanțe; *corecționale*, pentru condamnații la pedepse, în general, mai mici, între șase zile și doi ani; *muncă silnică la ocne*, pentru cei condamnați pe viață sau pe termene lungi; *munci silnice mai ușoare*, pentru cei condamnați pentru fapte grave, dar considerați mai puțin primejdioși; *corecționale pentru minori*, pentru delincvenții în vârstă de la 8 la 20 de ani și, în sfârșit, *corecționale pentru femei*, fără deosebire de gravitatea sau de felul faptei și de durata pedepsei (art. 1). În cuprinsul celorlalte 14 articole ale aceluiași capitol, se făceau felurite precizări explicative în legătură cu statutul sau regimul detenției pentru fiecare din categoriile stabilimentelor amintite. De exemplu, condamnații la pedepse mai ușoare urmau a-și ispăși păcatele muncind în agricultură, grădinărit sau ateliere, spre folosul pușcării (art. 4 și 5), în timp ce vinovații închiși pe viață, la ocne, urmau a fi obligați să muncească ziua la extragerea sării din mine, izolați de lucrătorii liberi (*șavgăi*), iar noaptea să fie introduși în stabiliment (art. 6). Un penitenciar pentru minori era proiectat a se organiza, pe lângă cel agricol preexistent (din 1860) în zona Moldovei sud-basarabene, la Ismail, și consacrat „vagabonzilor” (art. 8), iar cei eliberați rămâneau, în continuare, „sub privegherea închisorilor în termenul prescris de hotărârea judecătorească”, după care intrau în atenția „administrațiunii superioare”, fiind îndrumați de aceasta spre „colonizarea pământurilor neculte (adică necultivate) aflate în proprietatea statului” (art. 9)⁴¹. În același capitol erau înscrise drepturile bănești convenite fiecărei categorii de osândiți, destinația fondurilor acumulate pe parcurs, precum și condițiile recuperării banilor de cei îndreptățiți, după ispășirea pedepsei.

Al doilea capitol al regulamentului înscrisa, în cuprinsul altor șapte articole, câteva norme *Despre încărcarea și transportarea arestanților la penitenciare*, interzicând tratamentul „batjocoritor” sau „infamator” aplicat condamnaților pe durata și ruta transportului, îndeosebi, îmbrăcarea lor în haine bicolore, ușor vizibile, cu roșu pe jumătate, sau „îmbourarea”⁴². Despre *Administrația și personalul* închisorilor sunt cuprinse dispoziții și reglementări clare în cadrul celui de-al treilea capitol al documentului,

⁴⁰ Vezi și I. Chiș, *op. cit.*, p. 45. Potrivit lui Gr. I. Dianu, în 1862, funcționau, în afara „arestelor preventive” din fiecare județ, temnița capitalei București, penitenciarul din Iași și temnițele din Giurgiu, Craiova, Ocnele Mari, Târgu Ocna și Schitu Ostrov. Ulterior, s-au adăugat temnițele de la Mărgineni (recluziune), Bucovăț (corecție), Florești (pentru vagabonzi), Dobrovăț (corecție) și Focșani (pe lângă Curtea de Apel). Vezi Gr. I. Dianu, *op. cit.*, p. 73–74.

⁴¹ I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 821.

⁴² *Ibidem*, p. 822.

cuprinzând art. 23–54. Puse sub autoritatea unui inspector general – nominalizat, ulterior, în persoana celui care elaborase proiectul de regulament – subordonat, la rândul său, Ministerului de Interne, acesta avea sub ascultare un inspector general adjunct, precum și pe toți „impiegații” închisorilor, chiar dacă închisorile ținutale rămăneau sub autoritatea prefectilor (art. 24). Interesant este faptul că se avea în vedere, la deplina organizare a penitenciarelor, numirea unui „instructor pentru învățatura elementară a arestaților”, poziție considerată obligatorie pentru penitenciarul minorilor (art. 48)⁴³.

Un întreg capitol, al patrulea, consacra *Atribuțiunile impiegaților administrațiilor închisorilor centrale* (art. 55–125), începând cu directorul și aria lui de competențe, atribuții și drepturi, continuând cu inspectorul stabilimentului, care putea să-l înlocuiască la nevoie pe primul, cu grefierul-contabil, potențial înlocuitor al inspectorului, cu intendentul, care era „șef al serviciului privegheții” și, în fine, cu registratorul unității, cel însărcinat cu corespondența și arhiva închisorii. Tot aici sunt reglementate normele asigurătorii serviciului sanitar, puse de obicei în seama unui *medic* și a unui *chirurg*. Cel dintâi, în percepția epocii, era internist, iar celălalt, generalist, ambii fiind obligați să aibă un „jurnal de clinică”, să-și organizeze „o mică spițerie”, să hotărască ori să aprobe meniul zilnic al condamnaților și să facă vizitele prevăzute celor aflați în suferință, ori de rutină, în conformitate cu programul prestabilit. Vindecătorii trupului, medicii, erau acompaniați de vindecătorii sufletului, preoții, câte unul pentru fiecare asemenea stabiliment. Aceștia, numiți în schema personalului *mărturisitori*, oficiau slujbele religioase necesare nu numai duminicile și sărbătorile legale, ci oriunde și ori de câte ori se impunea, având asupra-le „cel mai puternic și reactiv mijloc de îndreptare a sufletelor pierdute în întunericul neștiinței și al răului” (art. 124)⁴⁴.

O altă importanță secțiune a regulamentului, situată în continuarea celei la care ne-am referit, vizează *Tratamentul moral* (art. 126–265) aplicat și aplicabil, deopotrivă sau diferențiat, personalului închisorii, ca și condamnaților. Gardienii răspundeau de paza și ordinea în închisori, având drepturi și datorii bine definite față de osândiți și răspunzând, după caz, oricărei încălcări a disciplinei interne ori a legii în fața autorităților administrative, locale sau centrale, cărora li se subordonau. Li se interzicea cu desăvârșire orice relații sau legături cu cei internați, pe care îi supravegheau, și nu le era permis să-i înjure ori să-i lovească fără a risca ei înșiși a fi pedepsiți pentru asemenea fapte. Se preconiza ca în posturile de gardieni să fie încadrați, preferențial, „militari vechi, în etate cel puțin de 25 de ani, până la 40 cel mult” (art. 173), recomandați de unitățile prin care au trecut sau de autoritățile din localitatea în care domiciliau.

În legătură cu normele disciplinare impuse condamnaților, atât la locul de muncă, cât și în dormitoare, acestea erau foarte severe, fiind înscrise într-un program zilnic ce trebuia respectat cu rigurozitate, program pentru a cărui îndeplinire erau implicați unul sau mai mulți condamnați dintre cei mai buni, din fiecare dormitor sau atelier, recomandați de preot și de intendent. Aceștia purtau numele de *vornice* sau *vetași* și erau numiți de director ca „să privegheze și să ție ordinea, tăcerea, curățenia și sânguința în lucru”, fără a fi scutiți de eventuale pedepse în cazul tăinuirii sau neglijenței personale, generatoare, deopotrivă, de „neorânduiri”⁴⁵. Dintre pedepsele omologate prin noul regulament, „carcera întunecoasă și solidară” era cea mai dură, dar se impunea doar atunci când „toate alte pedepse sunt dovedite prea slabe pentru supunerea și intimidarea

⁴³ *Ibidem*, p. 824.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 828.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 834.

condamnatului. Punerea în carceră întunecoasă și obezi (la mâini și/sau picioare) vor fi păstrate mai cu seamă pentru fapte antisociale nemorale, pentru furt, pentru fapte de violență și de rebeliune, afară de urmările judecătorești, de este cazul” (art. 222).

În cuprinsul aceluiași capitol erau detaliate normele de organizare a muncii pentru vinovați, plecându-se de la premisa educațională corectă că „lucrul este, din toate mijloacele, cel mai bun de corijat oamenii depravați, de dat o altă direcțiune ideilor lor, de a-i face să piardă obiceiurile lor cele vițioase [...]. Trebuie să se caute să li se inspire dragostea lucrului, puind o deosebire între tratamentul celor cari se dedau și se sârguiesc la lucru și între cei ce stăruiesc a sta în trândăvia care i-a pierdut” (art. 228). Pentru „criminaliștii forțați”, adică pentru cei condamnați la muncă silnică, regulamentul indica locurile potrivite, în ordinea descrescătoare a pericolozității: „în mine, la extragerea mineralelor; la cariere de piatră, de piatră de var, de ipsos, la cioplirea și pregătirea lor, la pregătirea pământului și la fabricarea de cărămizi, la fabricatul de funii de tei, în uzine de topitorii de fier, de schije, de aramă ș.a.” (art. 232). În același timp, era interzis cu desăvârșire oricărui angajat al închisorii să folosească munca vinovaților în interes personal (art. 248).

Capitolul al șaselea din regulament era consacrat *Tratamentului fizic* al condamnaților⁴⁶, în care se regăseau (art. 266–307), succesiv, normele omologate pentru hrana, îmbrăcămintea, mobilierul dormitorului, garderoba și mobilierul infirmeriei, curățenia, încălzitul și iluminatul dormitorului. Despre hrana lor, asemănătoare calitativ și cantitativ cu cea consemnată, în raportul său din 1847, de protomedicul Gheorghe Cuciureanu⁴⁷, se mai adăuga precizarea că „arestații vor căpăta de două ori pe zi mâncarea, vara, dimineața pe la 9 și seara, pe la 4; iarna, dimineața pe la 10 și seara, pe la 5” (art. 266). Compoziția regimului alimentar era dată de profilul sau rânduiala zilelor săptămânii: cinci zile de post și doar două „grase”, excluzând perioadele de post creștinesc înscrise în calendar. Nici în privința îmbrăcămintei, situația nu era prea diferită de cea existentă în Moldova „reglamentară”. De exemplu, pentru ocazii condamnați pe viață, erau programate fiecăruia, conform regulamentului, anual, „câte două cămăși, două perechi ismene și patru opinci noi și, din cele vechi, făcându-să încă un rând, vor fi trei de individ pentru schimb. Un sucman, o pereche de ȋțari, o căciulă cu vipușcă roșie purtând numărul, de sucman alb, la fiecare trei ani” (art. 278). Ceva mai generoase erau normele legale pentru ținuta obișnuită a femeilor condamnate: „[...] două cămăși, două perechi de ciorapi sau călțuni, o rochie de anghină, un sucman, o pereche de bușimachii sau iminei de piele în picioare, un tulpan pentru cap. Sucmanul va fi pentru doi ani, celelalte se vor reînnoi în toți anii” (art. 280, 281)⁴⁸.

Despre regulile de igienă consacrate în acele penitenciare, e de menționat faptul că „chiriași” erau obligați a se spăla în fiecare dimineață, „pe mâni și obraz, și să se pieptene pe cap”, altminteri erau pedepsiți prin reținerea hranei pentru o zi; trebuiau să se bărbierească de două ori pe lună și să se tundă o dată (art. 300). Vara, săptămânal, condamnații puteau face un duș, iar în timp de iarnă, doar „o singură dată se vor scălda toți cu apă caldă” (art. 301). În sfârșit, în privința „iluminării”, aceasta se efectua cu lămpi cu ulei: „iluminarea cu lumânări de seu e poprită, cea cu ului e mai recomandată ca mai puțin stricătoare”. În schimb, „toată ograda închisorii va fi luminată în toate nopțile cu gaz”⁴⁹.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 839 și urm.

⁴⁷ Dumitru Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, p. 134.

⁴⁸ I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 840–841.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 842.

Ultimele două capitole ale regulamentului privesc obligațiile și competențele tuturor factorilor implicați în întreținerea, funcționarea și eficientizarea „caselor centrale de pedeapsă”, începând cu cele specifice inspectorului general, apoi ale directorului fiecărei unități penitenciare, ale intendentului, grefierului-contabil și inspectorului. De astă dată, aria de competențe și atribuții ale factorilor executivi nu privește ordinea internă sub aspect disciplinar, ci sub raport economic, în mod deosebit, contabil. De exemplu, toate achizițiile necesare pentru îndeplinirea diferitelor servicii de întreținere ale închisorii puteau fi efectuate prin: „contractări licitative, în regulile prescrise prin regulamentul financiar public, sau prin contractări de bună învoială făcute de director, sau prin târguri de piață, aprobate de director și făcute de intendent, de inspector, după cum împrejurările și interesele bine înțelese ale serviciului o cere”⁵⁰. Condițiile încheierii contractelor, ale derulării licitațiilor, ale limitelor de sume angajate, diferențiat, de fiecare reprezentant al stabilimentului erau, de asemenea, precizate în cuprinsul unor articole speciale.

Responsabilitatea înmagazinării, întreținerii și distribuției proviziilor, precum și ale altor articole de inventar, revenea intendenților, care erau verificați periodic de directori și/sau inspectori. Întregul buget de venituri și cheltuieli al stabilimentului, cuprins într-o condică specială, cu toate detaliile asupra intrărilor și ieșirilor bănești înscrise periodic, era ținut de grefierul-contabil. Tot el mai ținea o condică, în care „fiecare arestat va avea contul său, corespunzător cu livretul său”, adică cu sumele bănești înscrise periodic, fiecăruia, după cantitatea și calitatea muncii prestate și în conformitate cu normele prestabilite pentru categoriile de osândiți.

În sarcina grefierului-contabil intra întreaga evidență a unității penitenciare, care, rezumată, arăta astfel: condica de încarcerare, condica matricolă, condica de ieșiți, condica de morți și condica alfabetică. Alte două condici se aflau la intendent: cea cuprinzând împărțirea condamnaților prin districte și, respectiv, condica zilnică privind „starea și mișcarea populației, a sănătoșilor și a bolnavilor”. În sfârșit, inspectorul ținea o „condică de mișcarea populației în lucru, atât prin ateliere, cât și în serviciul economic”⁵¹. Toate celelalte atribuții desprinse din profilul postului și al rolului cuvenit fiecăruia în procesul complex al „reeducării” prin muncă al vinovaților din închisori beneficiau de precizări sau detalii înscrise în 112 articole speciale ale regulamentului de funcționare și organizare a închisorilor.

În privința *stabilimentelor de binefacere*, consemnate și de Gr. I. Dianu în a sa primă sinteză consacrată istoriei închisorilor publice din România⁵², acestea erau împărțite în patru categorii, și anume: pentru „calici”⁵³ cerșetori bărbați, calice cerșetore femei, cerșetori valizi și stabilimente de nevârstnici orfani”. Pentru cei din categoria a treia, respectiv pentru cei „valizi”, se făcea trimitere – în vederea aplicării suplimentare a dispozițiilor înscrise – la regulamentele stabilimentelor din Lipova, Orgoești și Ismail, publicate la 1860, în Moldova, regulamente elaborate, probabil, de același autor, Ferdinand Dodun de Perrières. De asemenea, pentru cei din ultima categorie, era anunțată elaborarea unui act normativ special vizând un stabiliment cu profil agricol, localizat tot la Ismail, „unde încăperi sunt oferite de vechea cetate, și pământuri necultivate din domeniile statului”⁵⁴. Era și aceasta, potrivit unor aprecieri istoriografice întemeiate, o măsură de „valorificare” a muncii prestate de viitorii pușcăriași, dar și un

⁵⁰ *Ibidem*, p. 843.

⁵¹ *Ibidem*, p. 844–846.

⁵² Gr. I. Dianu, *op. cit.*, p. 66.

⁵³ Gr. I. Dianu notează „infirmi”, în loc de „calici” (*ibidem*, p. 66).

⁵⁴ I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 849.

mijloc de integrare economică a noii zone a Moldovei, recuperată în urma tratatului de la Paris (1856), și de punere în valoare a potențialului agricol preexistent.

Noului regulament îi erau anexate o altă suită de articole, preluate din regulamentul anterior pentru Moldova și grupate sub titlul *Instrucțiuni pentru închisori*, cu detalii suplimentare privind: încarcerarea arestaților, serviciul privegherii interne, disciplina, serviciul întreținerii și, în sfârșit, administrația⁵⁵. În privința condițiilor încarcerării condamnaților, erau, practic, repetate uzanțele comune atât închisorilor centrale, cât și celor locale: înlocuirea îmbrăcămintei, la intrare, cu hainele specifice arestului, cu păstrarea efectelor personale într-o magazie a închisorii până la eliberare, igienizarea noilor veniți (tunși, rași, spălați) și acordarea unui număr corespunzător registrului închisorii, număr pe care trebuiau să-l poarte pe haine. Erau apoi supuși controlului medical, iar rezultatele erau consemnate într-o condică ce se păstra la medicul sau chirurgul închisorii.

În privința femeilor arestate, acestea erau repartizate în încăperi separate de cele ale bărbaților, fiind strict interzisă orice comunicare între cele două sexe. De asemenea, era interzisă încarcerarea condamnaților cu obezi sau fiare, făcând excepție doar cei care „beneficiau” de hotărâri judecătorești speciale sau cei care suportau pedepse disciplinare dictate de directorul sau inspectorul închisorii. Paza internă era asigurată printr-un număr de „gardieni ordinari” stabiliți și întreținuți de administrația închisorii, conduși fiind de un gardian-șef sau prim-gardian. În închisorile (aresturile) districtuale, acest serviciu cădea în sarcina îngrijitorului, ajutat de un număr de soldați (dorobanți). Toți gardienii, inclusiv șeful lor, erau obligați să locuiască în interiorul închisorii, fiindu-le cu desăvârșire interzis „a întreține relații cu vreun arestat, sau a primi pe vreunul prin odăile lor, sau să le treacă fie orice, fără știrea și învoirea directorului, sau a îngrijitorului, pentru arestele districtuale”⁵⁶. Despre posibilitatea teoretică a vizitării pușcăriașilor, aceasta era permisă, după caz, cu aprobarea directorului (sau îngrijitorului, pentru districte), fiind programată de regulă joia și duminica, în condiții prealabil declarate de vizitator că „nu are bani, nici răvaș, nici mâncare, nici orice alt obiect de trecut arestatului” (art. 14). Legat de același lucru, se mai preciza că orice convorbire între vizitator și condamnat se realiza condiționat, în prezența unui gardian, într-o încăpere specială, și doar în limba română (art. 17). Desigur, această regulă privea exclusiv pe condamnații aparținând altor etnii sau proveniți din alte țări.

O serie de pedepse disciplinare erau înscrise, în același regulament, atât pentru gardieni, cât și pentru condamnați; pentru cei dintâi, acestea erau crescătoare, în funcție de gravitatea faptei, de natură administrativă, mergând până la îndepărtarea din funcție a celui găsit vinovat. În cazuri deosebite, gardienii vinovați erau pasibili cu închisoarea. Pentru pușcăriași, pedepsele disciplinare erau corelate cu gravitatea abaterii și se aplicau gradual, începând cu interdicția de a mai primi vizite din partea rudelor, interzicerea „aerisirii”, adică a plimbărilor prevăzute în program în incinta închisorii, reducerea hranei zilnice doar la pâine și apă, aplicarea obezilor la mâini și la picioare, izolarea în celulă luminată și, în fine, izolarea în celulă întunecoasă (art. 11). La nevoie, „în caz când toate aceste pedepse n-ar fi destule pentru înduplecat reaua îndărătnicie a arestatului, directorul, pe răspunderea lui, poate aplica și lovituri, până la 15”⁵⁷. În schimb,

⁵⁵ *Ibidem*, p. 849–853.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 850.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 851. Gr. I. Dianu menționează și alte categorii de pedepse, dar care nu se regăsesc în acest regulament: oprirea corespondenței cu familia, interzicerea fumatului, interdicția de a lucra, oprirea unui fel de mâncare, „osândirea la mămăligă goală”, izolarea în celulă cu lucru sau, după caz, fără lucru (*ibidem*, p. 68).

gardienilor le era interzis cu desăvârșire „a batjocori sau a bate pe arestați”. Toți arestații valizi trebuiau să fie supuși la muncă, în afara celor care depășeau vârsta de 70 de ani, pe categorii de meserii și ateliere specific organizate. Dreptul statului asupra produsului muncii arestaților era, de asemenea, reglat pe categorii de condamnați. De pildă, pentru *ocnași*, statul percepea 2 din 10, pentru osândiții la reclusiune, 3 din 10, pentru corecțional, 4 din 10, iar pentru femeile condamnate, 3 din 10. Ceea ce le rămânea condamnaților din produsul muncii lor, se împărțea în două: de o jumătate puteau să dispună pentru „îndulcirea traiului”, iar cealaltă jumătate era conservată în „masa de rezervă”, care li se dădea la eliberare. Minorilor eliberați după efectuarea pedepsei li se dădea „o remunerare în natură sau în bani, după purtarea lor înăuntru închisorii, după câștigul ce ar fi putut produce prin aplecarea la lucru în cel din urmă an și după etatea lor”⁵⁸.

Directorul închisorii avea obligația de a vizita zilnic celulele stabilimentului pe care-l conducea, încredințându-se singur de curățenia și buna rânduială internă, de îndeplinirea ordinelor date, de corectitudinea întocmirii tuturor evidențelor și actelor administrative, de calitatea și exactitatea produselor intrate și distribuite, ca și de securitatea magaziei cu provizii ori a celei cu diversele efecte ale condamnaților. Avea permisiunea să facă achiziții de materiale până la suma de 600 de lei, pe bază de documente justificative. Peste această sumă, putea contracta – comunicând în prealabil Ministerului – materiale în valoare de cel mult 1.200 de lei, având avizul organului ierarhic superior. Lunar, apoi trimestrial, făcea un raport despre starea unității penitenciare, cu toate evidențele materiale și umane la zi, cuprinse într-un raport-sinteză anual, vizând „starea materială și morală a închisorii”⁵⁹. Cât privește drepturile sau privilegiile pe care le aveau toți slujbașii închisorilor, începând cu directorul, Gr. I. Dianu le aprecia ca fiind excesive în raport cu nivelul salarizării celorlalți funcționari ai statului. Exemplificând, afirma că un director al unei închisori centrale avea o leafă lunară de 1.000 de lei, contabilul-grefier, ca și intendentul aveau 500 de lei, iar un director de închisoare județeană, 250 de lei pe lună. Cu toții, adăugând așadar și pe ceilalți slujbași ai închisorii, beneficiau de locuință de la stat, de gratuitatea iluminatului și încălzitului ori de o indemnizație corespunzătoare pentru ceea ce nu primeau în natură⁶⁰. Este ușor de observat discrepanța între salariul lunar al unui director de închisoare centrală și al unuia provincial, câtă vreme complexitatea sau dificultatea muncii prestate și responsabilitatea fiecăruia erau aceleași.

Acest nou *regulament* al închisorilor din anul 1862 era menit să producă o schimbare, dacă nu radicală, de situație, cel puțin una substanțială în privința statutului juridic al condamnaților. În realitate, lucrurile nu au stat chiar așa, după cum observa și Gr. I. Dianu. Pentru că, „în interval de 12 ani, cât a rămas în vigoare acest regulament”⁶¹, s-au făcut numai niște încercări de organizare, fără nici un rezultat practic pentru ameliorarea stării închisorilor. Cu excepția îmbunătățirilor aduse tratamentului fizic al arestaților și a experiențelor făcute cu înființarea câtorva ateliere de lucru, se poate spune că Gr. I. Dianu avea dreptate când afirma că perioada aceasta „nu se însemnează aproape prin nimic, care să ne facă a constata cu adevărat o schimbare a regimului închisorilor”⁶². Și totuși, mai departe, exigentul observator admitea că:

⁵⁸ *Ibidem*, p. 69.

⁵⁹ I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 852.

⁶⁰ Gr. I. Dianu, *op. cit.*, p. 70.

⁶¹ În anul 1874 a fost elaborată – de același „inspector general al închisorilor din România”, Ferdinand Dodun de Perrières – și apoi votată o nouă *Lege asupra regimului închisorilor*, rămasă în vigoare până în 1930. Vezi C. Hamangiu, *Codul general al României (Codurile, legile și regulamentele uzuale în vigoare)*, ediția a II-a, București, 1941, p. 250–257.

⁶² Gr. I. Dianu, *op. cit.*, p. 71.

[...] s-a mai reparat și amenajat câteva localuri de închisori din vechile monastiri, dar clădiri de închisori propriu-zise și care să corespundă scopului și destinației lor nu s-au făcut. Regimul moral n-a câștigat aproape nimic, iar închisorile au rămas aceea ce erau mai înainte, adică niște stabilimente numai de represiune, nu însă și de amendare. Nici un program de clădiri pentru localurile de închisori și nici un plan bine stabilit, nici o concepțiune practică și nici un sistem bine studiat⁶³.

Se știe că, de regulă, locurile de detenție se organizau cu mai multă înlesnire, poate și în virtutea cutumelor, în incinta localurilor de mănăstiri, fără ca acele localuri să fie adaptate noilor împrejurări și necesități, în primul rând din lipsa fondurilor sau a banilor alocați de la buget, în condițiile deja cunoscute ale austerității bugetare din anii domniei lui Cuza⁶⁴; resursele materiale avute la dispoziție abia ajungeau pentru întreținerea în stare funcțională a imobilelor și, eventual, pentru unele reparații sau amenajări ocazionale. Au fost însă și proiecte noi, efectuate pentru închisorile de la Ocele Mari și Doftana, dar care nu au fost finalizate, pentru că „s-ar fi cheltuit bani pe niște localuri care n-ar fi întrunit condițiile cerute scopului lor, față cu ideile moderne și cu experiențele arhitectonice făcute în alte țări asupra sistemului de adoptat pentru clădirile de închisori”⁶⁵. De reținut însă, pentru această etapă istorică, esențial nu putea fi aspectul tehnico-administrativ al regimului penitenciar, important pentru evoluția procesului instituțional, ci mai ales aspectul penal; adică statutul condamnaților la închisoare, reprezentat prin regimul de viață și de muncă al osândiților, așa cum era reglementat prin legislația în vigoare. Nu trebuie neglijat faptul că, în 1863, guvernul a adoptat o inițiativă legislativă ce autoriza constrângerea corporală, măsură care, din perspectiva eficienței, a dat roade mai mult sub aspectul prevenției, decât ca „măsură pusă în practică”⁶⁶. Constrângerea corporală – invocată, mai ales, în cazul infracțiunilor de natură economică, mai puțin primejdioase din perspectivă socială – avea drept scop de a-l pune pe datornic în situația de a-și plăti obligațiile din propria-i avere și de a nu abuza de libertatea sa, spre a o încălca pe a celui alt⁶⁷. S-au găsit însă multe voci care au contestat asemenea măsură, afirmând că legea „lovește în săraci”, întrucât prevedea pedeapsa cu închisoarea doar pentru un credit de peste 1.000 de lei, sumă totuși inaccesibilă celor nevoiași. Opinia exprimată, între alții, de Constantin Brăiloiu nu era împărțită însă și de Cezar Bolliac, care considera măsura extrem de oportună, întrucât ar fi dat o puternică lovitură speculanților și privilegiaților, stimulând dezvoltarea comerțului⁶⁸.

Domnitorul Al. I. Cuza, în maniera-i binecunoscută, a promulgat legea ceva mai târziu, afirmând cu îndreptățire:

[...] trebuie să stea în pușcărie și hoții mănușați, iar nu numai cei cu mâinile crăpate. Creditul personal, preciza și motiva el, dispăruse din societate nu din cauza bietului țaran, care când fură, fură ca să mănânce, ci datorită mișeilor care supează la Capșa și ne stropesc cu noroiul pe care-l aruncă roatele de cauciuc ale trăsurilor elegante⁶⁹.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Vezi G. Zane, *Probleme de economie financiară în timpul domniei lui Al. I. Cuza*, în vol. *Cuza Vodă. In memoriam*, p. 261–328.

⁶⁵ Gr. I. Dianu, *op. cit.*, p. 72.

⁶⁶ I. Tanoviceanu, *Ori închisoare pentru datorii, ori faliment pentru civili*, București, 1903, p. 12.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 13.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 15–18.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 24.

Dar, chiar dacă inițiativa legislativă, încuviințată de Adunare, a fost sancționată de domn⁷⁰, legea nu a mai fost aplicată, din simplul motiv că presupunea existența unor localuri speciale pentru „chiriașii” infractori, iar bugetul statului nu îngăduia atunci asemenea investiție. Erau cu totul alte urgențe politice de onorat și alte priorități economice de rezolvat, ca să mai rămână loc și bani pentru construcția unor noi penitenciare.

Întreaga legislația penală, care se relaxase mult față de trecut și care, nu peste multă vreme, prin *Codul penal* din 1864, făcuse să dispară – cel puțin teoretic – orice urmă de violență fizică, se ocupa acum mai ales de soarta condamnaților ca de o problemă umanitară. Detenția nu trebuia să mai fie acel cumplit loc de tortură și de infamie cunoscut până de curând, ci unul de căință și pocăință vindecătoare, de recuperare socială a celor închiși.

Pedeapsa – preciza ministrul de interne în exercițiu, M. Kogălniceanu, într-o circulară transmisă Serviciului Închisorilor Publice – e un mijloc pentru societate, scopurile ei sunt îmbunătățirea, îndreptarea culpașului și totodată intimidarea nu numai a delicventului, dar și a mulțimii. Toate măsurile, fie chiar recomandate de siguranțe ca mai ușoare de îndeplinit, care au nu caracter batjocoritor, pentru neînverșunarea omului și dezbrăcarea lui de toată simțirea, de rușine, de amor propriu, este mai bine să se înlătureze, domnule prefect. Rasul pe jumătate, îmbrăcarea sub două culori, metoda de-a încătușa pe arestat de gât și de a-l târî astfel dorobanțul de pe înălțimea calului, pe sub ochii publicului, sunt măsuri cu totul condamnabile.

Mai departe, îi sfătuia pe prefecți să recurgă la alte mijloace pentru asigurarea liniștii publice și a securității oamenilor, interzicând intendenților sau gardienilor, inclusiv dorobanților ce-i însoțeau pe arestați, pe durata transportului lor dintr-un loc într-altul, de a-i mai umili, avertizând că „asemenea purtare va provoca din parte-mi, în viitor, nu numai dezaprobare, dar și urmărirea făptuitorilor”⁷¹. Se vede și aici spiritul nou, de sorginte occidentală, pe care ctitorul statului român modern încerca să-l „aclimatizeze” în societatea românească și să reducă astfel decalajele evolutive față de lumea civilizată, nu doar în plan material, resimțite încă dureros în spațiul extracarpatic.

Cu aceeași ocazie, ministrul mai atenționa autoritățile locale, reprezentate prin prefect, că deținea informații despre obiceiul jandarmilor sau dorobanților însoțitori „de a-și alina osteneala drumului prin prelungite petreceri prin cârciumi, bând de-a valma cu arestatul, chiar pe paralele și pe obiectele acestuia din urmă, până ce se îmbată”, cerându-le răspicat „să întrebuințeze toate mijloacele pentru stârpirea lui”. Conștientizând primejdiile pe care asemenea conduită (cronicizată în timp) le putea genera, domnitorul Unirii le recomanda să vegheze cu luare-aminte la asigurarea celor necesare (hrana și îmbrăcămintea) condamnaților pe durata transportului, spre a preveni atât scene din cele amintite, cât și posibila cerșetorie, apreciate deopotrivă drept „scandalose și rușinoase”. În cele din urmă, Kogălniceanu insista pe caracterul educativ și recuperator al detenției, solicitând aceluiași autorități să se implice cu mai multă energie și pricepere în acțiunea de reintegrare socială a celor eliberați, spre a nu lăsa această misiune doar în seama familiilor lor:

Pe câtă vreme legile tac în privința soartei liberaților, conchidea el, noi nu putem contribui, cu acțiunea noastră, la îmbunătățirea acestei soarte, decât numai căutând a apropia pe

⁷⁰ I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 792–798.

⁷¹ *Ibidem*, p. 854.

liberat atât cât cu putință de familie, de a-l reșeza în mijlocul rudelor lui. Acolo poate avea el șanse mai multe de-a găsi sprijinul și privegherea morală trebuincioasă, care să-l îndrepteze la mijloace oneste de trai și să-l mențină în ele. Aceasta este singura priveghere și patronare care oferă mai puține îndoieli și bănuieli asupra eficacității și urmărilor ei. Pe câtă vreme încă justiția nu pronunță privegherea polițienească, ci numai o garanție morală, de de prisos ca să se jignească mișcările liberatului⁷².

La 1 aprilie același an, Kogălniceanu comunica Departamentului maniera în care trebuia interpretat articolul 20 din regulamentul general, cel care specifica condițiile de transferare și transport al deținuților de la un loc la altul, oferind explicații în legătură cu felurite momente, mijloace și obligații impuse, după caz, celor care aplicau hotărârea judecătorească; și anume: numărul soldaților însoțitori și dotarea lor, în strânsă conexiune cu numărul condamnaților, condițiile de transport pe jos al acestora și modul de încătușare, itinerariul prestabilit, cu evitarea pe cât posibil a pădurilor, a locurilor mai populate și a crășmelor, interzicerea fermă a cerșetoriei din partea pușcăriașilor ori a legăturilor de orice fel între soldații însoțitori și cetățenii aflați întâmplător pe traseu, condițiile de transport pe timp de iarnă, cu mijloacele la dispoziție, însoțirea celor eliberați definitiv din închisori până la propriul domiciliu, drepturile bănești convenite însoțitorilor ș.a.⁷³.

La 22 aprilie 1864, printr-o nouă circulară explicativă adresată, de astă dată, prefecților de județe, document însoțit de *Regulamentul general pentru arestele districtuale din toată țara*, același M. Kogălniceanu oferea noi precizări de ordin administrativ, în domeniul penitenciar, de această dată din unghiul de vedere al legii comunale abia trecută prin parlament⁷⁴; ea fixa „o analoghie absolută între drepturile și îndatoririle comunelor cu trebuințele și interesele lor cele curat locale”. Întrucât în cadrul obligațiilor autorităților locale intra și întreținerea „arestelor districtuale”, prim-ministrul promitea, în numele guvernului pe care-l conducea, să asigure „acest serviciu din bugetul statului și mai cu seamă de-a așeza și de-a întemeia regimul interior al arestelor districtuale pe niște reguli fixe și generale, care să corespundă mai bine cu condițiile organizațiunii generale a țării”⁷⁵.

Apreciată ca preocupare majoră a momentului, pentru cabinetul său, el preconiza „introducerea unei îngrijiri omenoase și aplicarea unor reguli uniforme, pretutindeni”, pentru că, observase „diversitatea tratamentului după localități și persoane”. Cum însă legea penală era una și aceeași pentru toți, aplicarea ei se cuvenea a fi iarăși uniformă și nu diferențiată, așa cum dovediseră unele anchete efectuate prin țară. Totodată, cerea autorităților districtuale să se implice mai atent pentru instaurarea unei discipline severe în penitenciare, dar le interzicea celor împuterniciți cu aceasta să recurgă la mijloace violente, la pedepse fizice:

[...] cu cel amărât de strivirile și lipsurile captivității, mai nimerit este de-a fi cu blândețe, chiar și pedepsindu-l, de-a întrebuița muștrări mai des decât înfrânări fizice, de a-i da cuvinte de mângâiere în loc de ocări și batjocuri triviale [...]. Cei însărcinați cu privegherea și îngrijirea să urmeze, în aplicarea pedepselor, cu înțelepciune și cu bună chibzuință. Să se oprească de la acele furii, de la acele mâini nesocotite ce cred de nevoie să izbucnească în îngroziri brutale [...]. Fără ca să fie slab, să fie stăpâni pe sine, să știe a aplica o pedeapsă

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*, p. 855–857.

⁷⁴ Vezi Constantin C. Angelescu, *Unificarea legislației Principatelor Unite...*, p. 390.

⁷⁵ I. M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 857.

justă cu o mustrare părintească, unde mintea culpașului să priceapă necuviința faptei lui și însăși conștiința lui să înțeleagă dreptatea înfrânării ce i se dă⁷⁶.

Ministrul repeta ordinul, adresat fiecărui prefect, de a supraveghea ca legea să fie aplicată atât în litera, cât și în spiritul ei, insistând pe latura educativă a pedepselor.

Captivitatea – mai nota el – este o stare anormală pentru natura omului și lipsurile ei trebuie suplinite, pentru sănătatea arestatului printr-un tratament mai bun [...], încăperile să fie bine alese, bine întreținute, în deplină curățenie [...]. Astăzi, ar pica sub o grea răspundere înaintea opiniei publice și înaintea guvernului o administrațiune care nu s-ar ocupa îndeaproape de soarta arestanților⁷⁷.

În încheierea instrucțiunilor transmise, prim-ministrul M. Kogălniceanu își exprima speranța că autoritățile locale, reprezentate prin prefect, au înțeles mesajul:

[...] vor împinge pe o bună cale *această reformă la începutul ei. Căci, ea se întreprinde pentru întâia oară într-un mod serios* și cu ferma voință de a o desăvârși. Eu vă voi înlesni, în marginile putințelor mele, prin acțiunea și controlul inspecțiunii generale a închisorilor, la cari vor fi supuse raporturile dvs., și observațiunile ei vi se vor comunica totdeauna⁷⁸.

În privința *Regulamentului* anexat notei circulare⁷⁹, trebuie spus că acesta se deosebea doar formal de cel precedent, din 1862, nu și pe fond, fiind mult mai redus ca paginație și conectat cerințelor „arestelor districtuale”, având doar patru capitole, cu un număr total de 105 articole consacrate succesiv: Capitolul I: *Serviciul administrativ* (personalul, îndatoririle îngrijitorului, despre regie și contabilitate, serviciul sanitar); Capitolul II: *Încarcerarea și eliberare arestaților* (încarcerarea, osebite reguli de urmat cu arestații la intrare, despre mișcarea arestaților); Capitolul III: *Regimul moral* (disciplina, serviciul religios, despre lucru); Capitolul IV: *Regimul tratamentului fizic* (hrana, îmbrăcămintea și așternutul, încălzirea și iluminarea, dispozițiuni diverse).

Se poate observa cu ușurință, la o privire comparativă a celor două regulamente, că ultimul este mai sintetic și privește regimul administrativ al închisorilor districtuale, cu atribuțiile, competențele și obligațiile specifice celor care administrau domeniul. Ca element de noutate, îngrijitorul arestului districtual era numit de ministrul de interne, la recomandarea prefectului, dar urmând propunerii inspectorului general. În rest, toate celelalte capitole, subcapitole, paragrafe și articole erau extrase din regulamentul-cadru din 1862, căruia îi erau alăturate normele de aplicare, instrucțiunile și precizările suplimentare cuprinse în cele două note circulare transmise de ministrul de Interne Kogălniceanu.

Dar, cel mai important și de remarcat, pentru întreaga etapă istorică la care ne referim rămâne faptul că legislația penală, reprezentată și prin cele două regulamente invocate, s-a îmbunătățit mult, sub aspectul umanizării regimului, în favoarea vinovaților. Dovezi elocvente în acest sens sunt dispozițiunile în materie ale *Codului penal*, sancționat de domn în aprilie 1864 și intrat în vigoare un an mai târziu; document care, după îndelungi dezbateri pe aceeași temă, a validat propunerea cuprinsă în proiectul de Constituție din 1859 – elaborat de Comisia Centrală de la Focșani – de abolire a pedepsei

⁷⁶ *Ibidem*, p. 858.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 859.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 860–866.

capitale. Însuși Mihail Kogălniceanu ceruse insistent, încă din vremea revoluției pașoptiste, eradicarea pedepsei capitale și a bătăilor trupești⁸⁰. Doar în proiectul de cod de justiție militară, depus pe biroul Adunării Deputaților, în mai 1865, se mai menținea pedeapsa cu moartea⁸¹, ca supremă măsură punitivă împotriva trădătorilor de țară.

Nu peste multă vreme, Constituția din anul 1866, sub influența proiectului din 1859 aparținând Comisiei Centrale de la Focșani, a consacrat prin art. 18, că „pedeapsa morții nu se va putea reînființa, afară de cazurile prevăzute în codul penal militar în timp de rezel”⁸². În felul acesta, se încheia o etapă importantă în dezvoltarea unui proces extrem de important pentru societatea românească, de adaptare a legislației și, în general, a structurilor instituționale românești la cerințele civilizației europene și de renunțare oficială la practici inumane, depășite de normele moderne în domeniu. Închisorile nu trebuiau să mai fie locuri de tortură, de batjocură și umilință pentru „chiriașii” lor, pentru cei căzuți în felurite grade de vinovății, ci stabilimente corecționale, recuperatoare, cu un mai pronunțat grad educațional. Era un început timid de schimbare, resimțit și în domeniul marginal al penitenței. El era exprimat măcar teoretic, pentru că, în practica de zi cu zi, rezistența la introducerea noului a fost la fel de evidentă ca și în alte sectoare ale vieții economice, sociale, politice și instituționale din primele decenii ale celei de a doua jumătăți a secolului XIX.

Adăugate tuturor celorlalte inițiative și preocupări legislative cu caracter ameliorativ, care au caracterizat scurta dar fructuoasă domnie a lui Al. I. Cuza, *Regulamentul pentru organizarea serviciului stabilimentelor penitenciare și de binefaceri din România*, din 11 august 1862, ca și *Regulamentul general pentru arestele districtuale din toată țara*, din 22 aprilie 1864, ne demonstrează că, indiferent de natura domeniului focalizat, clasa politică românească, în frunte cu acea echipă din jurul primului domn ales de națiune în 1859, nu numai că a conștientizat necesitatea acută a reformelor, în cadrul noului organism național, pentru reducerea decalajului existent față de standardele valorice ale Europei occidentale, dar a și încercat, cu multe și benefice reușite, să traducă intenția în faptă.

THE ORGANIZATION OF PENITENTIARY SYSTEM DURING THE REIGN PERIOD OF AL. I. CUZA (Summary)

Keywords: penitentiary system, modernizing, prince Al. I. Cuza, law, regulation, Ferdinand de Dodun Perrières, Grigore Alexandru Ghica, Moldova.

The present study seeks to highlight the changes introduced by modernizing law in the penitentiary system during the reign of Al. I. Cuza. The first changing concerning the prison system in the Romanian Principality was introducing Moldova by the French engineer Ferdinand de Dodun Perrières, during the reign of Prince Grigore Alexandru Ghica. Regulation drawn up by him in 1856 to Moldavia, was then adopted into an expanded form during the reign of Alexandru Ioan Cuza. The new legal regulations, developed in the spirit of ensuring organizational and institutional continuity, establish the staff, the organization, administration and maintenance of prisons, as well as the status and regime of detention of detainee. In the application of the law, in this time, was many problems encountered, generated mainly by the lack of necessary funds.

⁸⁰ *** *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. III, București, 1903, p. 131–142.

⁸¹ Constantin C. Angelescu, *Pedeapsa cu moarte la români în veacul al XIX-lea*, în vol. Idem, *Scrieri alese. Drept, istorie și cultură*, Iași, Editura Junimea, 2005, p. 41–80.

⁸² *Ibidem*, p. 78.